

Nový sovětský sociologický časopis významně prohlubuje možnosti studia a využívání poznatků sovětských sociologů v naší sociologické práci. Stává se významným pomocníkem při rozpracovávání základních otázek marxisticko-leninské sociologie a při řešení aktuálních sociologických problémů socialistické společenské praxe. V neposlední řadě také přináší některé podněty k zamyšlení pro redakční kolektivy obou našich sociologických časopisů.

Antonín Stojan

L. Hrzal - J. Netopilík: Ideologický boj ve vývoji české filozofie
Praha, Svoboda 1975, 376 s.

Sociologická práce, ať si to kdo přeje nebo nepřeje, má-li mít reálný společenský vliv, musí být rozvíjena jako součást ideologického zápasu tříd a sociálních skupin.

Dnes jako nikdy v minulosti stranické dokumenty ukazují na skutečnost, že „perspektiva rozvoje sociologie je teprve před námi“ a že „bude velmi důležité spojovat rozvoj tohoto oboru s utvářením útvarů různých směrů aplikované sociologie“.¹

Takový rozvoj sociologie předpokládá, že bude „vycházeno z přísně vědecké marxisticko-leninské metodologie. Snad právě v této oblasti je třeba na to upozornit s daleko větším důrazem než kdekoli jinde“ (tamtéž, s. 156).

A tak nejen perspektiva rozvoje marxistické sociologie, ale i drahé a bolestivé zkušenosti, které máme za sebou, stále a znovu vyžadují vracet se, připomínat a vést trvalý boj o základní teoreticko-metodologickou orientaci marxistické sociologie, o její těsné spojení s marxisticko-leninskou filozofií.

Myšlel jsem na tyto skutečnosti nad stránkami nové, rozsáhlé, dalo by se říci monografické práce autorské dvojice L. Hrzala a J. Netopilíka, kterou pod názvem *Ideologický boj ve vývoji české filozofie* vydalo nakladatelství Svoboda v druhé polovině minulého roku.

Ačkoliv u nás bylo v posledních letech vydáno více prací na téma kritika buržoazních, a zejména československých, revizionistických pokusů o výklad socialismu, zde se snad poprvé setkáváme s všestranným posouzením metodologických jednostranností, historických, třídních ideologických, logicko-gnoseologických a někde i přírodovědeckých zdrojů těchto deformací.

V sedmi kapitolách, založených na analýze rozsáhlého materiálu, který představuje tisíce stran filozofického a jiného textu otevírají autoři krok za krokem svoji problematiku.

Není to scholastická úvaha nad tím, co představuje orientaci českého filozofického myšlení po roce 1945. Úspěchy a prohry naší filozofie tu jsou spojeny s konkrétně histo-

rickou situací, v níž vznikaly. Považují to za jedině správný postup, protože nejen pro sociologii, ale i pro filozofii platí, že není jen teorií společnosti, ale i součástí společnosti. Osudy iady autorů, tak jak nám defilují nejen v této knize, ukazují, že společenskovědní pracovníci byli a jsou ve své práci i v životě součástí třídně rozděleného světa dvacátého století, plného protikladných zájmů, malých i velkých střetů.

Hrzalova a Netopilíkova práce byla recenzována ve více časopisech; nebudu proto čtenáře seznamovat s obsahem sedmi rozsáhlých kapitol, které ve své logické návaznosti a struktuře pokrývají široký okruh otázek - situací v československé filozofii po roce 1945 počínaje a poučením z vývoje revizionistických tendencí v české filozofii konče.

Čtenář ocení například úvahy o významu filozofie jako zevšeobecňujícího metodologického prostředku pro jiné vědy, jakými jsou matematika, logika, kybernetika, modelování apod. Lze jen souhlasit s tím, že spojení filozofie s těmito a jinými vědami nemůže být realizováno tak, že povede k eliminaci vlastních filozofických otázek a k jejich nahrazování vědeckými prvky té které vědní disciplíny.

Sociolog tu najde celé pasáže, v nichž jsou oceněny práce a postoje těch, kteří tak či onak v šedesátých letech profilovali československou sociologii.

Podobně i pro ty, jejichž sférou je problematika teorie řízení, otevírá L. Hrzal s J. Netopilíkem mnoho námětů. Řada postřehů o nepřipustnosti zužování procesu poznání na systémové a kybernetické přístupy (když byla „překonána základní filozofická otázka“) zůstává pro další vývoj, například teorie řízení, nesmírně aktuální.

Hrzalova a Netopilíkova studie znovu a znovu potvrzuje, že ideologický boj ve vývoji české filozofie, jeho průběh, situace, k nimž vedl a vede, se stává základem pro posouzení určujících sociálních, politických a teoretických východisek rozvoje marxistické sociologie v Československu. Autoři ve věcné a konkrétní argumentaci dokazují, že tato východiska jsou spojena s nesmiřitelností idealistického a materialistického chápání dějin. Odtud se odvíjí řešení každé, i parciální otázky zkoumání sociálního života.

Proto - a nejen proto - Hrzalova a Netopilíkova práce překračuje hranice otázek vývoje české filozofie. Je dobře si to připomenout zejména v souvislosti s myšlenkou, že „perspektiva rozvoje sociologie je teprve před námi“, protože základním předpokladem pro naplnění této perspektivy se stává marxisticko-leninská metodologie a úzké spojení s dialektickým a historickým materialismem, jediným vědeckým výkladem světa lidí, přírody a myšlení. Mezi ty práce, které otevírají cesty k dalšímu tvůrčímu, jednoznačně orienta-

¹ Viz Fojtík J.: Společenské vědy, významný nástroj v boji strany za vítězství komunistických idejí. Nová mysl, č. 11/1974, s. 1563.

nému rozvoji marxistické sociologie v Československu, patří Hrzalova a Netopilikova kniha.

Karel Rychtařík

V. I. Tolstych: Obraz žizni. Ponjatije, realnosť, problemy (Způsob života. Pojem, realita, problémy)

Moskva, Izdatelstvo političeskoj literatury 1975. 184 s.

Stále se prohlubující zájem o problematiku životního způsobu a jeho perspektivního vývoje v socialistické společnosti je charakteristickým znakem soudobých sociálně vědních disciplín rozvíjených v zemích socialistického tábora. Tento trend je motivován snahami o zodpovězení otázek týkajících se charakteru a možnosti vývoje forem společenského života v jeho komplexnosti v soudobé společnosti. Životní způsob je pak tou kategorií, která dává možnosti postižení všech těchto stránek v jejich vzájemné podmíněnosti, zahrnuje souhrn životních obsahů a forem a spojuje v sobě obecné s jedinečným. Cílem zkoumání životního způsobu je poznání současného stavu a perspektiv životní činnosti lidí v rozvinuté socialistické společnosti a možnosti jejich řízení v zájmu plynulého a harmonického rozvoje této společnosti.

Toto zaměření se promítá ve většině vědeckých prací zabývajících se životním způsobem v socialistických zemích, zejména v SSSR. Jejich společným východiskem je velmi komplexní pojetí životního způsobu, zahrnujícího všechny stránky života a činnosti lidí. Jednotliví autoři pak ve svých studiích kladou různý důraz na filozofické, sociologické, ekonomické nebo jiné aspekty. Významným příspěvkem k marxistické obecně teoretické a metodologické analýze, velmi potřebné pro zkoumání životního způsobu jako konkrétního problému socialistické společnosti, je kniha V. I. Tolstycha *Způsob života. Pojem, realita, problémy*, vydaná loňského roku v Nakladatelství politické literatury v Moskvě. Je rozdělena do tří kapitol. První obsahuje formulaci obecných principů a zákonitostí, další dvě pak rozpracování pro dva soudobé společenské řády – kapitalistický a socialistický. U každého systému se autor zabývá nejen jeho obecnou charakteristikou, ale též hlavními problémovými oblastmi, které v něm v současnosti vystupují do popředí.

V předmluvě vyjadřuje V. I. Tolstych přesvědčení, že existuje jedno – filozofické – určení kategorie „životní způsob“, které lze použít ve speciálních výzkumech, ovšem pod různým zorným úhlem a v různém stupni obecnosti, ale za předpokladu dodržení rodové podstaty zkoumaného jevu. Jde mu o „pokus určit sociálně filozofický smysl a obsah pojmu životního způsobu, ukázat v něm obsažené poznávací možnosti z pozice marxisticko-leninské metodologie“ (s. 9). Rozlišuje dvojí základní pohled na problematiku životního způsobu: 1. historický, při němž formo-

vání, rozvoj a změny životního způsobu lidí vystupují jako proces změn ve formách lidských činností, v jehož průběhu vzniká nová struktura vztahů a hodnot podmiňujících vznik nových forem sdružování a chování lidí; 2. systémový, při němž se životní způsob nahlíží jako neoddělitelný prvek fungování a rozvoje daného společenského systému na úrovni skupinového a individuálního života lidí; tento přístup umožňuje odhalit složitou dialektiku vzájemného vztahu obecného, zvláštního a jedinečného ve společenské činnosti lidí v daném sociálním organizmu.

Druhý přístup je uplatňován v první kapitole, nazvané *Způsob života jako sociálně filozofický pojem*. Autor v ní vychází z rozboru podmínek ovlivňujících životní způsob lidí, mezi nimiž tou nejzákladnější je – ve shodě s marxisticko-leninskou teorií – historicky určitý způsob výroby. Charakteristika životního způsobu podle společensko-ekonomické formace je výchozím bodem pro pojetí zvláštních znaků a projevů lidské činnosti v té nebo jiné společnosti a pro pochopení tendenci ve formování a rozvoji způsobu života. Měla-li být problematika životního způsobu racionálně uchopena, je nutno odhalit jeho závislosti na objektivních podmínkách lidské činnosti.

V. I. Tolstych rozlišuje tři kategorie podmínek formujících všechny stránky životního způsobu lidí: sociálně ekonomické podmínky a faktory, kulturní prostředí a přírodní faktory. Působení těchto jednotlivých kategorií a proporce mezi nimi se různě projevují v různých konkrétně historických prostředích.

Životní způsob definuje autor takto: „... životní způsob je možné určit jako ustálené, pro historicky konkrétní sociální vztahy typické formy individuální a skupinové životní činnosti lidí, které charakterizují zvláštnosti jejich sdružování, chování a způsob myšlení v oblastech práce, společensko-politické činnosti, všedního života (byta) a volného času“ (s. 27). Zdůrazňuje, že v tomto pojetí je životní způsob nejširší, všeobecnou kategorií, ve vztahu k níž pak takové pojmy jako styl života, životní úroveň a jiné představují konkrétní a různé „řezy“ tohoto složitého jevu. Životní způsob jako sociálně filozofický pojem zahrnuje způsoby, formy a typy projevu společenského na úrovni individuálního, na úrovni osobního chování a existence člověka. Pochopení této dialektiky ve vztahu ke konkrétnímu životnímu způsobu představuje nevyhnutelnou metodologickou podmínku jeho vědeckého zkoumání.

V druhé kapitole, nazvané *Životní způsob v kapitalistické společnosti*, podává V. I. Tolstych charakteristiku hlavních rysů, tendencí a problémů buržoazního způsobu života, kritiku jeho výkladu západními ideology, zejména pak filozofy a sociology. Používá názorů buržoazních teoretiků jako východiska pro vlastní kritiku současného buržoazního životního způsobu a zároveň na nich dokumentuje